

АРАЛЫҚ ЕСЕП
10 шілде–3 тамыз 2026

7 тамыз 2026

I. ТҮЙІНДЕМЕ

- 2026 жылғы 15 наурыздағы референдумда қабылданған жаңа Конституция 1 шілдеде күшіне еніп, мемлекеттік институттық құрылымды жаңа бірпалаталы парламент – Құрылтайдың құрылуы арқылы өзгертті. Сонымен қатар, ауқымды институционалдық өзгерістер орын алды. Конституция Президенттің бір реттік, қайта сайлану құқығынсыз жеті жылдық мандатын сақтап қалды. Референдумнан кейін Конституциялық сот қазіргі лауазымды тұлғаның қайта сайлануға қатысуға құқығы бар деген түсіндірме шығарды.. Сайлау алдындағы саяси ахуалға президенттік күштерді шоғырландырған жаңа «Әділет» саяси партиясының тіркелуі және оның көп ұзамай билік басындағы «Аманат» партиясымен бірігуі қатты әсер етті, бұл жаңа партияны алдағы сайлауда басты кандидатқа айналдырды.
- Сайлаушылар жаңа бірпалаталы Құрылтайдың 145 депутатын біртұтас жалпыұлттық сайлау округі бойынша жабық тізім бойынша пропорционалды өкілдік жүйе арқылы 5 пайыздық сайлау шегімен сайлайды. Заң бойынша әйелдер, жастар және мүгедектігі бар адамдар үшін жиынтық 30 пайыздық кандидаттар квотасы қарастырылған, бұл квота мандаттарды бөлу кезінде де сақталады. Заңдық негіз саяси партияларға кандидаттарды ұсыну, Курултайдағы мандаттарды бөлу және оларды жүзеге асыру бойынша кең ауқымды еркіндік береді. ЕҚЫҰ ДИАҚБ сайлау байқау миссиясының (СБМ) кейбір әңгімелесушілері бұл еркіндік шынайы саяси қатысуға кері әсер етуі мүмкін деп алаңдайды..
- Сайлау құқықтық базасына жаңа Конституцияға сай түзетулер енгізілді. Түзетулер, атап айтқанда, кандидаттарға қойылатын талаптарды кеңейтті, кандидаттарды ұсыну тәртібін, кейбір сайлау алды науқан және науқанды қаржыландыру ережелерін, сайлау комиссияларын құру тәртібін және олардың мүшелеріне қойылатын талаптарды өзгертіп, шетелдік қаржыландыруға салынған тыйымды кеңейтті. ЕҚЫҰ ДИАҚБ СБМ-ның кейбір сұхбаттасушылары конституциялық заңдар мен түзетулер сайлауға аз уақыт қалғанда, шектелген ашықтық жағдайында немесе ашықтықсыз немесе қоғамдық талқылаусыз жеделдетілген тәртіппен әзірленгенін атап өтті.
- Парламенттік сайлауды Орталық сайлау комиссиясы (ОСК), Аумақтық сайлау комиссиялары (АСК) және Учаскелік сайлау комиссиялары (УСК) иерархиялық түрде басқарады. Техникалық дайындықтар кестеге сай жүргізіліп жатыр, бүкіл ел бойынша төменгі деңгейдегі комиссияларды оқыту және сайлаушыларды кеңінен ақпараттандыру кампаниялары өткізіліп жатыр. ОСК өз резолюцияларын заңнамалық өзгерістерге сәйкестендірді, мүдделі тараптар мен кейбір байқаушылардың қатысуымен тұрақты түрде ашық отырыстар өткізеді және қазірге дейін өз шешімдерін жедел түрде жариялап келеді.. Осы уақытқа дейін ОСК ДИАҚБ СБМ бақылаған сессияларда өз шешімдерін пікірталассыз бірауыздан бекітті. ОСК жанында мүгедектігі бар адамдардың сайлау құқықтары жөніндегі жұмыс топтары ұлттық және облыстық деңгейде жұмыс істейді. ЕҚЫҰ ДИАҚБ СБМ-ның көптеген сұхбаттасушылары сайлау әкімшілігінің техникалық әлеуетіне сенім білдірді, ал кейбір сұхбаттасушылар тағайындау ережелері мен кандидаттарды ұсыну процесінің ашық еместігіне байланысты төменгі деңгейдегі комиссиялардың бұрмаланбаушылығы мен тәуелсіздігіне қатысты алаңдаушылық білдірді.

- Сот әрекетке қабілетсіз деп тапқан немесе қылмыстың ауырлығына қарамастан бас бостандығынан айыру орындарында жазасын өтеп жатқан адамдарды қоспағанда, 18 жастан асқан азаматтар дауыс беруге құқылы. Сайлаушыларды тіркеу пассивті түрде өтіп жатыр және ол тұрақты тұрғылықты жері бойынша жүргізіледі. Бұл деректерді жергілікті әкімшілік үнемі жаңартып отырады. Сайлаушылардың ұлттық тізілімін ОСК жүргізеді және бүгінгі күнге дейін оған 12,6 миллионға жуық сайлаушы кіреді. ЕҚЫҰ ДИАҚБ СБМ сұхбаттасушыларының көбі сайлаушылар тізілімі мен сайлаушылар тізімінің дәлдігіне сенім білдірді. Сайлаушылар, егер олар тиісті сайлау учаскесінің аумағында тұратынын дәлелдесе, сайлау күні соттық немесе әкімшілік бақылаусыз қосымша сайлаушылар тізіміне енгізілуі мүмкін. Алайда ДИАҚБ бұл тәжірибені шектеу керек екенін бұрынғы ұсынымдарында жазған.
- Сайлау алдында кемінде 10 жыл Қазақстанда тұратын, жасы 25-ке толған азаматтар кандидат ретінде түсе алады; қылмыс түріне қарамастан соттылығы жойылмаған немесе алынбаған адамдар сайлауға қатыса алмайды. 2026 жылғы түзетулерден кейін кандидаттар тек тіркелген саяси партиялар тарапынан ғана ұсынылуы мүмкін. Кандидаттар енді тәуелсіз түрде қатыса алмайды, бұл өзгерісті ЕҚЫҰ ДИАҚБ СБМ-ның кейбір сұхбаттасушылары оң бағаласа, басқа сұхбаттасушылардың көбі оны сынға алды. ОСК барлық жеті қызмет атқаратын партияның кандидаттар тізімін тіркеді, онда 545 кандидат бар, оның ішінде 172 әйел (31,5 пайыз) және әйелдер, жастар және мүгедектігі бар адамдар үшін жиынтық квота аясында 43,9 пайызды құрады.
- Науқан барлық қатысушылар үшін қатаң белгіленген ережелер және теріс қылықтар үшін санкциялар арқылы қатаң реттеледі. Науқан 23 шілдеден 21 тамызға дейін өтеді. Ол тікелей кездесулер мен онлайн желідегі белсенділік арқылы екінші аптада қарқын алды. Жаңадан құрылған «Әділет» партиясы науқанда басымдыққа ие болып келеді. Барлық партиялар Президенттің саясатын қолдайды, ал ЕҚЫҰ ДИАҚБ СБМ-ның кейбір сұхбаттасушылары нақты оппозициялық партиялардың және тәуелсіз кандидаттардың болмауы саяси қатысу мен плюрализмді азайтатынын атап өтті. ЕҚЫҰ ДИАҚБ СБМ сұхбаттасушылары өзгеше пікір білдірушілерге қысым жасау олардың өзін-өзі цензуралауына әкелгенін айтты.
- Әлеуметтік желілер саяси пікірталастар, науқан және сайлаушыларды тарту үшін кеңінен қолданылады. Мәдениет және ақпарат министрлігі (МАМ) онлайн кеңістікті, соның ішінде ықтимал сайлау заңнамасын бұзушылықтарды бақылайды. Қазақстан киберқауіпсіздік архитектурасын дамытты. Онда жалған ақпарат пен шетелдік араласуға қарсы тұру механизмдері негізінен орталықтандырылған. Билік ұлттық қауіпсіздік пен сайлаудың тұтастығын қорғау үшін ірі онлайн платформалармен ынтымақтастықты кеңейтті. ЕҚЫҰ ДИАҚБ СБМ-ның кейбір сұхбаттасушылары онлайн-контентке қатысты кеңінен тұжырымдалған шектеулер және олардың орындалуы, соның ішінде контентті жаппай жою саяси пікірлер мен сыни дауыстарды басуға ықпал етуі мүмкін деген алаңдаушылықтарын білдірді. Сайлау кампаниясы кезінде маңызды онлайн контенттерді өшіру жағдайлары жалғасты. ЕҚЫҰ ДИАҚБ СБМ онлайн кампанияларды бақылап отыр.
- Әйелдер саяси және қоғамдық өмірде әлі де жеткілікті түрде өкілдік етпейді: бұрынғы парламенттің төменгі палатасындағы 98 орынның 18-ін (18 пайыз) және 25 үкіметтік лауазымның 3-ін (12 пайыз) әйел иеленді; 20 облыс әкімінің ешқайсысы әйел адам емес. Барлық саяси партиялар әйелдер қанатын құрды, бірақ жұмыс істеп тұрған жеті саяси партияның тек біреуін ғана әйел басқарады.
- Сайлау кампаниясын қаржыландыру ережелеріне 2026 жылы түзетулер енгізіліп, жарналар мен шығыстардың шекті мөлшерлері ұлғайтылды. Науқан шаралары тек саяси партиялардың сайлау қорларынан, партиялардың өз қаражаты, кандидаттардың, азаматтардың және заңды

тұлғалардың ақшалай жарналары есебінен қаржыландырылуы мүмкін. Шетелдік қаржыландыруға және заттай жарналарға тыйым салынған. ОСК сайлау кампаниясын қаржыландыруды қадағалауға жауапты және екі рет - кампания барысында, сондай-ақ сайлаудан кейін - сайлауды қаржыландыру туралы шолуларды жариялайды.

- БАҚ нарығы тікелей меншік пен айқын емес субсидиялар арқылы мемлекет бақылауында, бұл көптеген БАҚ-тың болуына қарамастан плюрализмді шектейді. Шынайы қоғамдық қызмет көрсететін телерадио хабар тарату жоқ; медиа нарықты МАМ реттейді. Құқықтық шеңбер, соның ішінде ботаниға қамау, мемлекеттік қызметкерлерді қорлауды қылмысқа теңестіру және жалған ақпаратты әдейі тарату, сондай-ақ оны жүзеге асыру конституциялық кепілдіктерге қарамастан сөз бостандығын шектейді. Баспасөз бостандығына қатысты бірнеше халықаралық ұйымдар тарапынан бірнеше мәрте көтерілген ұзақ мерзімді алаңдаушылықтар әлі де сақталуда, соның ішінде редакциялық мазмұнға мемлекеттік ықпал, тәуелсіз журналистерді қамауға алу мен оларға қысым көрсету, стратегиялық сот істері (SLAPP), онлайн мазмұнды алып тастау және журналистерді аккредиттеу кезіндегі кешігулер туралы нақты атап көрсетілген мәселелер бар. Сайлау науқаны кезінде БАҚ барлық үміткерлерді объективті және тең дәрежеде қамтуды қамтамасыз етуі тиіс. Тегін эфирлік уақыт немесе баспа беті жоқ, бірақ саяси партиялар Орталық сайлау комиссиясына өздерінің хабар тарату жоспарлары мен жарнама ақысы туралы хабарлаған 757 БАҚ және онлайн платформалар пайдаланушыларынан оларды сатып ала алады.
- Азаматтар, саяси партиялар және басқа да сайлау субъектілері сайлау комиссияларына, соттарға немесе прокуратура органдарына құқықтық қорғауды талап ете алады. Заңда сайлау даулары бойынша жеделдетілген мерзімдер белгіленген. ОСК мәліметінше, ОСК-ға немесе АСК-ға шағымдар мен өтініштер түскен жоқ. Жергілікті соттарға партияішілік даулар бойынша берілген екі азаматтық талап-арыздың бірі қанағаттандырылмады, екіншісі сот шешімін күтуде. Прокуратура науқан ережелерін бұзғаны үшін бірнеше айыппұл салынғанын хабарлады. ЕҚЫҰ ДИАҚБ СБМ-ның кейбір сұхбаттасушылары саяси сипаттағы істерде сот жүйесінің бейтараптығына алаңдаушылық білдірді.
- Заң ұлттық және халықаралық сайлауды бақылауды қарастырады. ЕҚЫҰ ДИАҚБ СБМ-ның кейбір сұхбаттасушылары тәуелсіз азаматтық бақылау кеңістігінің тарылып бара жатқанына алаңдаушылық білдірді және бұл жағдай АҚҰ-лардың сайлауды бақылауға қатысу ниетінің төмендеуіне әкеп соқты. Нақтырақ айтқанда 2026 жылғы түзетулерге қатысты құқықтық белгісіздікті, бірлесу бостандығына қойылатын шектеулерді, шектеулі қаржыландыруды және әкімшілік қысымды атап өтті. Соған қарамастан, Дегенмен, бірнеше ұйым аккредиттелді және сайлау күнін бақылауды жоспарлап отыр.

II. КІРІСПЕ

23 тамыз 2026 жылғы мерзімінен бұрын парламенттік сайлауды бақылау шақыруына сәйкес және өзінің мандатына орай, ЕҚЫҰ Демократиялық институттар және адам құқықтары жөніндегі бюросы (ДИАҚБ) 10 шілдеде Қазақстанға Сайлауды бақылау миссиясын (СБМ) жіберді.¹ Елші Винсент Пикет бастаған миссия Астанада орналасқан 12 мүшеден тұратын негізгі топтан және 18 шілдеден бастап елдің 11 өңіріне орналастырылған 22 ұзақ мерзімді байқаушыдан (ҰМБ) тұрады. Миссия мүшелері ЕҚЫҰ-ға қатысушы 19 мемлекеттен тартылған, ал миссия мүшелерінің 47 пайызын әйелдер құрайды.

¹ [ДИАҚБ-ның Қазақстан бойынша бұрынғы сайлау есептерін](#) қараңыз.

III. АЛДЫҢҒЫ ТАРИХЫ ЖӘНЕ САЯСИ МӘНМӘТІНІ

23 тамыз 2026 жылғы мерзімінен бұрын парламенттік сайлау 1 шілдеде күшіне енген жаңа Конституция бойынша 15 наурызда өткен референдумнан кейін өтеді, бұл бұрынғы екіпалаталы парламенттің таратылуына және Президенттің мерзімінен бұрын парламенттік сайлау жариялауына әкелді².

Конституциялық реформаны мемлекеттік басқаруды жаңғырту және оңтайландыру мақсатында 2025 жылы Президент Қасым-Жомарт Тоқаев бастаған болатын.³ Конституция институционалдық құрылымды айтарлықтай өзгертті, екіпалаталы парламентті бірпалаталы Құрылтайға ауыстырды, тәуелсіз парламенттік кандидаттарды жойды, жаңа консультативтік Халық Кеңесін құрды,⁴ вице-президент лауазымын қайта енгізді,⁵ сонымен бірге Президенттің өкілеттіктерін кеңейтті.⁶ Конституция Президенттің бір, жаңартылмайтын жеті жылдық мандатын сақтап қалды. Референдумнан кейін Конституциялық сот қазіргі лауазымды тұлғаның қайта сайлануға қатысуға құқығы бар деген түсіндірме шығарды.⁷ ЕҚЫҰ ДИАҚБ СБМ-ның кейбір әңгімелесушілері Конституцияны қабылдау үдерісін сыни тұрғыдан бағалап, оның жедел тәртіппен жүргізілгенін және қоғамдық қатысуға мүмкіндіктер шектеулі болғанын атап өтті⁸. ЕҚЫҰ ДИАҚБ СБМ-ның саяси партиялардан қатысқан кейбір сұхбаттасушылары күшті партиялық мандаттары бар жаңа бірпалаталы парламент заңнамалық процесті жақсартады деп санады, ал басқалары оны шынайы саяси қатысу мен бұқаралық өкілдіктің жоқтығы үшін сынға алды.

Саяси кеңістікте қазіргі Президент басымдыққа ие. Сайлау алдындағы жағдай Президенттің саясатына жәрдемдесуді мақсат тұтқан «Әділет» жаңа саяси партиясының тіркелуімен және оның көп ұзамай сол кездегі билік басындағы «Аманат» партиясымен бірігуімен айқындалды. Бұл жаңа партияны алдағы сайлауда басты кандидатқа айналдырды, ал «Аманат» тарату процесін бастан

² Орталық сайлау комиссиясы 15 наурыздағы референдумға қатысқан шамамен 73 пайыз сайлаушының 87 пайыздан астамы оны [қолдағанын](#) хабарлады.

³ Конституциялық реформа 2022 жылғы реформаны жалғастыру мақсатында ұсынылды, бұл реформа сонымен қатар конституциялық референдумды және мерзімінен бұрын президенттік сайлауды (екеуі де 2022 жылы өткен) және мерзімінен бұрын парламенттік сайлауды (2023 жылы) қамтыған болатын.

⁴ Халық Кеңесі – заңнамалық бастама құқығы бар консультативтік-кеңесші орган болып табылады, ол Президент тағайындайтын 126 мүшеден тұрады, оның ішінде этномәдени бірлестіктердің, қоғамдық бірлестіктердің және басқа да коммерциялық емес ұйымдардың, жергілікті өкілді органдардың (мәслихаттардың) және қоғамдық кеңестердің атынан 42 мүше өкілдік етеді.

⁵ Президент Вице-президентті тағайындайды (Құрылтайдың келісімімен) және қызметінен босатады, лауазымды тұлғаның өкілеттіктерін белгілейді, ол мемлекеттік органдарда президенттік өкілдік етеді және Президент өкілеттігін қабылдау кезінде бірінші болып табылады.

⁶ Бұған институционалдық тағайындаулар бойынша өкілеттіктердің кеңеюі, қайталанған келіспеушіліктерден кейін, соның ішінде Құрылтай Төрағасының кандидатурасы бойынша Парламентті тарату, Парламент таратылған және жаңа Парламент сайланған аралықтағы біржақты уақытша заңнамалық өкілеттіктер, мемлекеттік аппаратқа биліктің күшейтілуі кіреді. Конституция сонымен қатар мұрагерлік ережелері мен жоғары конституциялық лауазымдарға тағайындау тәртібін қайта қарады.

⁷ Президенттің өтініші бойынша қабылданған [Конституциялық Соттың 2026 жылғы 7 шілдедегі № 89 Нормативтік қаулысы](#) Конституцияның 43.1, 72.2–3, 83.1 және 84.3-баптарына түсініктеме беріп, лауазымдарға сайлануға немесе тағайындалуға қойылатын шектеулер тек 2026 жылғы Конституция бойынша бастау алған жағдайларға ғана қолданылатынын түсіндірді; тиісінше, 1995 жылғы Конституция кезінде өтелген мерзімдер қайта тағайындау шектеулерінің аясына кірмейді және мұндай лауазымдарды 2026 жылғы Конституция күшіне енгенге дейін атқарған тұлғалар қайта сайлана немесе тағайындала алады. 2026 жылғы 15 наурызда Президент келесі президенттік сайлау 1995 жылғы Конституцияда қарастырылғандай 2029 жылы өтетінін [мәлімдеді](#).

⁸ [Президент, бірнеше саясаткер](#) және [жаңа Конституцияны жобалау үшін құрылған] [жұмыс тобының мүшелері](#) халықтың кең ауқымды түбегейлі өзгерістерге деген талап-тілегі іс жүзінде жаңа Конституцияға әкелді деп мәлімдеді; ол шамамен 2 000 қоғамдық өтініш пен ұсыныстарға негізделгені хабарланды. Конституция азаматтардың конституциялық қайта қарау жөніндегі тікелей бастамасын (91-бап) көздей қоймаса да, 1999 жылғы Республикалық референдум туралы заң елдің барлық әкімшілік бірліктерінде кемінде 200 000 дауыс берушінің қолдауымен мұндай бастамаға рұқсат береді, ол күрделі тіркеу, қол жинау және тапсыру рәсімдеріне (Заңның 11–17-баптары) бағынады және президент оны референдумға жібереді.

кешіп отыр.⁹ Тағы бір маңызды оқиға – сайлау жарияланар алдында үш саяси партияның басшылығында күтпеген өзгерістер болды.¹⁰

19 наурыз 2023 жылы өткен соңғы мерзімінен бұрын парламенттік сайлаудан кейін бұрынғы Мәжіліске алты партия кірді: «Аманат» 62 орын, «Ауыл» 8 орын, «Ақ жол» және «Respublica» әрқайсысы 6 орыннан, Қазақстан Халық Партиясы (ҚХП) 5 орын және Жалпыұлттық социал-демократиялық партия (ЖСДП) 4 орын алды. Жеті орынды бір мандатты округтер бойынша түскен тәуелсіз кандидаттар жеңіп алды.

Әйелдер саяси және қоғамдық өмірде әлі де жеткілікті түрде өкілдік етпейді: бұрынғы Мәжілістегі 98 орынның 18-ін (18 пайыз) және 25 үкіметтік лауазымның 3-ін (12 пайыз) әйелдер иеленді; 20 облыс әкімінің (өңір басшыларының) ешқайсысы әйел адам емес. Барлық саяси партиялар әйелдер құрылымдарын құрған, бірақ тек «Ақ жол» партиясын әйел адам басқарып отыр. БҰҰ Әйелдерге қатысты басмырлықтың барлық нысандарын жою жөніндегі комитеті шешім қабылдау деңгейіндегі лауазымдарда әйелдер өкілдігінің төмендігіне, сондай-ақ әйелдердің саяси және қоғамдық өмірге қатысуына кедергі келтіретін басмырлық гендерлік стереотиптерге алаңдаушылық білдірді.¹¹

Азаматтардың саяси өмірге, оның ішінде бірлесудің, бейбіт жиналыстардың және пікір білдірудің негізгі бостандықтары арқылы қатысу мүмкіндігі шектеулі, осы салалардағы ЕҚЫҰ ДИАҚБ-ның бұрынғы ұсынымдары әлі де орындалуды талап етеді.¹² ЕҚЫҰ ДИАҚБ СБМ-ның көптеген сұхбаттасушылары 2023 жылдан бері негізгі бостандықтар мен заңның үстемдігіне деген құрмет айтарлықтай нашарлағанын мәлімдеді, өйткені бірде-бір шынайы оппозициялық партия тіркелмеген, тәуелсіз азаматтық қоғам ұйымдары, әсіресе шетелдік қаржыландыруы бар ұйымдар қысымға, стигматизацияға және өз қаражаттарына қол жеткізудегі мәселелерге тап болады.

Қазақстан – 120-дан астам этникалық топтар тұратын көпұлтты мемлекет. Халықтың басым бөлігін этникалық қазақтар құрайды, ал этникалық орыстар ең ірі ұлттық азшылық болып табылады.¹³ Басқа азшылық топтарға өзбектер, украиндар, ұйғырлар, немістер және татарлар кіреді. Заңнамада этникалық азшылықтардың өкілдігін жеңілдететін нақты шаралар қарастырылмаған және этникалық негіздегі саяси партияларға тыйым салынады.

IV. НОРМАТИВТІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ БАЗА ЖӘНЕ САЙЛАУ ЖҮЙЕСІ

Парламенттік сайлау негізінен 2026 жылғы Конституция, 1995 жылғы Сайлау туралы конституциялық заң (соңғы рет 2026 жылғы маусымда енгізілген түзетулермен, бұдан әрі – Сайлау

⁹ «Әділет» партиясын 5 мамырға дейін Президент Әкімшілігінің Басшысы болған Айбек Дәдебай басқарады; оның көптеген мүшелері жаңа Конституцияның жобасын әзірлеуге қатысты.

¹⁰ «Ақ жол», «Ауыл» және Жалпыұлттық социал-демократиялық партиясы тиісінше 13, 23 және 26 маусымда өз басшылықтарының ауысқанын хабарлады.

¹¹ БҰҰ-ның Әйелдерге қатысты басмырлықтың барлық нысандарын жою жөніндегі комитетінің Қазақстанның [бесінші мерзімді есебі бойынша 2025 жылғы қорытынды ескертпелерінің](#) 29 және 30-абзацтарын қараңыз.

¹² 2025 жылы БҰҰ [Адам құқықтары жөніндегі кеңесінің Қазақстан бойынша Әмбебап мерзімді шолуында](#) бірлесу, бейбіт жиындар, сөз және БАҚ бостандықтарына қатысты алаңдаушылық билдірілді. [2025 жылғы бірлескен хабарламада](#) БҰҰ Арнайы баяндамашылары мен сарапшылары белсенділерді қылмыстық қудалау мен соттауға, сондай-ақ қылмыстық жауапкершілікке тартудың, ұстаудың, бақылаудың және басқа да санкциялардың жүйелі сипатына терең алаңдаушылық білдірді. Сонымен қатар, Адам құқықтары мен Құқықтық үстемдікті сақтау жөніндегі Қазақстан халықаралық бюросы мен Адам құқықтары жөніндегі халықаралық серіктестіктің азаматтық қоғам ұйымдарын стигматизациялау, сөз бостандығын, бейбіт жиындарды шектеу, белсенділер мен журналистерді қудалау туралы [мәлімдемесін](#) қараңыз. ДИАҚБ-ның Қазақстандағы сайлауға қатысты барлық [ұсынымдарын](#) қараңыз.

¹³ Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі [Ұлттық статистика бюросының](#) мәліметтері бойынша, бұл көрсеткіштер тиісінше 71,3 және 14,6 пайызды құрайды.

туралы заң) және 2026 жылғы Құрылтай туралы заң арқылы реттеледі.¹⁴ Құқықтық база Орталық сайлау комиссиясының (ОСК) нормативтік актілерімен толықтырылды.¹⁵ Қазақстан демократиялық сайлауға қатысты негізгі халықаралық және өңірлік құжаттардың қатысушысы болып табылады.

Мамыр айының соңында жаңа конституциялық ережелерді дамытатын және біріктіретін алты конституциялық заң пакеті, соның ішінде Сайлау туралы заңға түзетулер қабылданды,¹⁶ ал 11 маусымда басқа заңдарды, соның ішінде сайлауға қатысты заңдарды үйлестіретін заңнамалық түзетулер жиынтығы қабылданды.¹⁷ Сайлау кампаниясы кезінде, 12 тамызда, Жеке тұлғалар мен саяси партиялар үшін сайлауға қатысты құқық бұзушылықтар үшін санкцияларды кеңейтетін 2026 жылғы маусымдағы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекске түзетулер күшіне енеді.¹⁸ ЕҚЫҰ ДИАҚБ СБМ-ның кейбір сұхбаттасушыларының айтуынша, конституциялық заңдар мен түзетулер шектелген ашықтық жағдайында немесе ашықтықсыз немесе қоғамдық талқылаусыз дерлік жеделдетілген түрде әзірленген.¹⁹ Парламент негізгі конституциялық заңдар мен түзетулердің үлкен пакетін екі апта ішінде қарап шықты.²⁰ Кейбір ережелердің, соның ішінде шетелдік қаржыландыру туралы ережелердің кең тұжырымдалуы қоғамның түсіндіруге сұраныстарын тудырды, сайлауға дайындық барысында тиісті билік органдарының түсіндіру тәсілдері өзгерді.²¹

Сайлау туралы заңға енгізілген түзетулер парламенттік сайлау үшін пропорционалды сайлау жүйесін енгізіп, жаңа бірпалаталы заң шығарушы органды құру бойынша құқықтық ережелерді реттеді, кандидаттарға қойылатын талаптарды кеңейтті, кандидаттарды ұсыну тәртібін және сайлау алды науқанның кейбір ережелерін қайта қарады, сайлау комиссияларын тағайындаудың жаңа механизмдерін және олардың мүшелеріне қойылатын талаптарды белгіледі, заттай жарналарға

¹⁴ Сайлауға қатысты заңнамаға, басқалармен қатар, 2002 жылғы «Саяси партиялар туралы» Заң, 2020 жылғы «Бейбіт жиындар туралы» Заң, 2014 жылғы Қылмыстық кодекс, 2014 жылғы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекс, 2020 жылғы Әкімшілік рәсімдік-процестік кодекс, 2024 жылғы «Масс-медиа туралы» Заң және БАҚ-қа қатысты басқа да заңдар кіреді.

¹⁵ [ОСК ережелері, қағидалары мен шешімдері](#) заңнамалық өзгерістерге сәйкестендіру үшін соңғы рет 2026 жылы түзетілді.

¹⁶ Алты конституциялық заңнан тұратын пакет, соның ішінде [«Қазақстан Республикасының Президенті туралы»](#), [«Құрылтай және оның депутаттарының мәртебесі туралы»](#), [«Қазақстан Халық Кеңесі туралы»](#), [«Қазақстан Республикасы Астанасының мәртебесі туралы»](#) және [«Қазақстан Республикасының әкімшілік-аумақтық құрылысы туралы»](#) Заңдар мен Сайлау туралы Заңға өзгерістер ([№ 305-VIII Заң](#)) 20 мамырда Парламенттің қос палатасының бірлескен отырысында қабылданып, 5 маусымда күшіне енгізілді.

¹⁷ Еуропа Кеңесінің Демократия үшін құқық арқылы Еуропалық комиссиясының (Венеция комиссиясы) [2002 жылғы Сайлау мәселелеріндегі тиісті практика кодексінің](#) (Тиісті практика кодексі) II.2.(b) параграфы мен Венеция комиссиясының Сайлау заңнамасының тұрақтылығы туралы 2024 жылғы [Қайта қаралған түсіндірме мәлімдемесін](#) қараңыз.

¹⁸ Бұған, басқалармен қатар, әлеуметтік желілердің жеке пайдаланушыларының ОСК-ға ақылы науқан мазмұны туралы ақпаратты ұсынбағаны үшін, барлық сайлау субъектілері үшін үгіт жүргізудің тең шарттары мен қолжетімділігін қамтамасыз етпегені үшін, қоғамдық пікір сауалнамаларын жариялағаны үшін жауапкершілігі; сондай-ақ саяси партиялардың сайлау науқанын сайлау қорларынан тыс қаржыландырғаны үшін жауапкершілігі кіреді.

¹⁹ Әділет министрлігі (ӘМ) үкіметтік заң жобалары қоғамдық талқылау үшін онлайн режимінде жарияланатынын және тиісті жобаларға санаулы ғана түсініктемелер түскенін хабарлады, ал Президент бастамашылық еткен заңнама міндетті қоғамдық талқылауға жатпайды, сондықтан мұндай талқылаулар жүргізілген жоқ. ОСК Сайлау туралы заңға енгізілетін түзетулер Үкіметтің 2025 жылға арналған заңнамалық жұмыстар жоспарында (27 желтоқсандағы № 1132 қаулы) қарастырылғанын, оны Ұлттық экономика министрлігі әзірлегенін және 2025 жылғы 15 қаңтар мен 5 ақпан аралығында талқылау үшін жарияланғанын хабарлады.

²⁰ Конституциялық заң жобаларының тұжырымдамасы 8 мамырда [Парламенттің бірлескен отырысында мақұлданды](#), ал заң жобаларын екінші оқылымға дайындау үшін 20 мамырда бірлескен парламенттік комиссиялар құрылды. Барлық алты конституциялық заңның дайындалуы туралы ақпарат біркелкі қолжетімді емес. Парламенттік жұмыс топтарының құрамына, Регламентте рұқсат етілгеніне қарамастан, сарапшылар қауымдастығының немесе тәуелсіз азаматтық қоғамның мүшелері кірген жоқ.

²¹ Сайлауды бақылау бөлімін қараңыз.

тыйым салды, сайлау кампаниясының шығыстар шегін ұлғайтты және шетелдік қаржыландыруға салынған тыйымды кеңейтті.

Конституцияға сәйкес, Құрылтайдың 145 депутаты бес жылға пропорционалды өкілдік жүйесі бойынша бүкіл ел бойынша біртұтас сайлау округінде жабық тізімдер арқылы тікелей сайланады, дауыс берудің 5 пайыздық жарамды дауыс шегі бар. Заңнамалық база саяси партияларға кандидаттарды ұсыну, орындарды бөлу және Құрылтайдағы мандаттарды жүзеге асыру бойынша кең ауқымды еркіндік береді. ЕҚЫҰ ДИАҚБ СБМ-ның кейбір әңгімелесушілері бұл еркіндік шынайы саяси қатысуға кері әсер етуі мүмкін деп алаңдайды.²² Конституциялық қайта қараудан кейін парламенттік сайлау жүйесінде көпшілік дауыс беру компоненті жойылды. Сондай-ақ тәуелсіз кандидаттарға арналған ешқандай норма қайта енгізілген жоқ. Халықаралық стандарттар мен ДИАҚБ-нің бұрынғы ұсыныстарына сәйкес, кандидаттарға тәуелсіз түрде сайлауға түсу мүмкіндігі берілуі тиіс.²³

V. САЙЛАУДЫ ӨТКІЗУ ЖӨНІНДЕГІ ОРГАНДАР

Парламенттік сайлауды ОСК, 20 облыстық Аумақтық сайлау комиссиялары (АСК), 227 аудандық және қалалық АСК және 10 424 Учаскелік сайлау комиссиялары (УСК), соның ішінде 644 арнайы сайлау учаскесі (оның 79-ы шетелде) иерархиялық түрде басқарады. ОСК және АСК жеті мүшеден тұрады, УСК мүшелерінің саны бестен тоғызға дейін өзгереді.²⁴ 22 шілдедегі жағдай бойынша, төменгі деңгейдегі сайлау әкімшілігі 71 275 мүшеден тұрды, олардың 69,4 пайызы — әйел адамдар.²⁵ Сайлау комиссиясының барлық мүшелері бес жылдық мерзімге тағайындалады.

Жеті мүшеден тұратын ОСК-ны Президент және бұрынғы парламенттің екі палатасы тағайындады және оның құрамына екі әйел адам кіреді. Тағайындау тәртібі Құрылтай сайлауынан кейін өзгереді: Президент ОСК-ның бүкіл құрамын Құрылтайдың мақұлдауымен тағайындайды, ал Төрағаның кандидатурасы Президентпен тағайындалады, қызметінен босатылады және оның өкілеттік мерзімі заңнамамен белгіленбеген.

АСК және УСК мүшелерін тиісті жергілікті өкілді органдар (Мәслихаттар) тіркелген саяси партиялардың ұсыныстары негізінде сайлайды, әрбір партия комиссияға бір мүшеден ұсынады, кері жағдайда Мәслихаттар қоғамдық ұйымдардың немесе жоғары тұрған сайлау комиссияларының ұсыныстары бойынша тағайындайды.²⁶ Барлық облыстық АСК мүшелері және аудандық пен қалалық АСК басшылығы кәсіби, тұрақты негізде жұмыс істейді.²⁷ ЕҚЫҰ ДИАҚБ СБМ-ның кейбір сұхбаттасушылары тағайындау ережелеріне және кандидаттарды ұсынудағы ашықтықтың жоқтығына байланысты төменгі деңгейдегі комиссиялардың бейтараптығы мен тәуелсіздігіне алаңдаушылық білдірді.

²² Құқықтық база «мандаттың тұтастығы» ережесін сақтайды: Құрылтай мүшелері өздері сайланған саяси партиядағы мүшелігін тоқтатқан жағдайда автоматты түрде өз орындарынан айырылады. Кандидаттар тізіміндегі кандидаттар арасында мандаттарды бөлу ережелері жоқ; саяси партиялар кандидаттарды кандидаттардың тізімге орналасуын немесе басқа критерийлерді ескермей өз қалауы бойынша таңдай алады, бірақ әйелдер, мүгедектігі бар адамдар және жастар үшін 30 пайыздық квотаның сақталуын қамтамасыз етуі тиіс.

²³ [1966 жылғы Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакттың](#) (АСҚХП) 25-бабын және [1990 жылғы ЕҚЫҰ Копенгаген құжатының](#) 7.5-тармағын қараңыз.

²⁴ Ускелер (Учаскелік сайлау комиссиялары) сайлаушылар саны 2 000-ға дейінгі сайлау учаскелерінде мүшелер саны 5-тен 7-ге дейін, ал ірі сайлау учаскелерінде 7-ден 9-ға дейін.

²⁵ Қазіргі уақытта 1 729 адам АСК мүшесі және 69 546 адам УСК мүшесі болып табылады. Сайлау комиссияларының құрамында мүгедектігі бар адамдардың немесе ұлттық азшылық өкілдерінің өкілдігі туралы мәліметтер жоқ.

²⁶ ОСК мәліметтері бойынша, комиссия мүшелерінің 65,3 пайызын саяси партиялар, 32,2 пайызын қоғамдық бірлестіктер ұсынған, ал 2,5 пайызы жоғары тұрған сайлау комиссиялары тарапынан ұсынылған.

²⁷ Аудандық және қалалық АСК-ның басқа мүшелері пропорционалды түрде ақы төленетін толық емес жұмыс күні режимінде жұмыс істейді.

ОСК нормативтік, қадағалау және дауларды шешу функцияларына ие, ол кандидаттарды тіркейді, сондай-ақ сайлаудың қорытынды нәтижелерін айқындайды және жариялайды. Сайлауға техникалық дайындық кестеге сай жүргізіліп отыр. ЕҚЫҰ ДИАҚБ СБМ сұхбаттасушыларының көбі сайлау әкімшілігінің техникалық әлеуетіне сенім білдірді. ОСК тұрақты отырыстар өткізеді, олар қазақ және орыс тілдерінде тікелей эфирде көрсетіледі және жабық субтитрлерсіз, сурдоаудармамен қатар сүйемелденеді. Қысқа мерзімде онлайн жарияланатын ОСК отырыстарына мүдделі тараптардың көпшілігі, БАҚ және кейбір бақылаушылар қатысады; кейбір отырыстардан кейін баспасөз брифингі өтеді.

1 шілдеден бастап ОСК 32 шешім қабылдады, соның ішінде кандидаттарды тіркеу, процедуралық мәселелер, сондай-ақ мүгедектігі бар адамдардың қатысуын арттыруға бағытталған шешімдер мен негізгі үлгілер бар.²⁸ Бүгінге дейін ОСК мүшелері барлық шешімдерді бір ауыздан мақұлдады, ДИАҚБ СБМ қатысқан сессияларда ешқандай пікірталас болған жоқ. СЕС осы уақытқа дейін өз шешімдерін өз веб-сайтында уақтылы жариялады.

АСК өз аумақтарында сайлауды ұйымдастырады, УСК-ларды қадағалайды және оларға қарсы шағымдарды қарайды, партия өкілдерін тіркейді, сондай-ақ аумақтық деңгейдегі нәтижелерді жинақтап, береді. ЕҚЫҰ ДИАҚБ СБМ ұзақ мерзімді бақылаушылары (ҰМБ) облыстық және аудандық АСК екеуі де өз қызметін белгіленген жоспар бойынша жүргізіп жатқанын хабарлады. Қазіргі уақытта АСК партия өкілдерін тіркеумен және төменгі деңгейдегі комиссияларды оқытумен айналысып жатыр. ДИАҚБ СБМ кейбір байқаушылары АСК сессияларды алдын ала жүйелі түрбе хабарламай, жағдайға қарай өткізгенін атап өтті.

УСК-тер сайлаушылар тізімін тексеруге, сайлаушыларды ақпараттандыруға, дауыс беруді және жылжымалы дауыс беру мүмкіндігін ұйымдастыруға, дауыстарды санауға, нәтижелер хаттамаларын толтыруға және сайлау күніндегі шағымдарды бірінші инстанцияда қарауға жауапты. Сайлау учаскелерінің шекаралары мен орналасқан жерлері 16 шілдеде жарияланғаннан бері учаскелік сайлау комиссияларының мүшелері сайлау күніне дайындық жұмыстарын жүргізіп жатыр. 2 тамызда әкімдіктер сайлаушылар тізімін берген кезде, УСК-тер дербес шақыру қағаздарын тарата отырып, сайлаушыларды ақпараттандыру науқанын бастады.

ОСК, АСК және УСК-тер 71 000-нан астам сайлау комиссиясының мүшесі үшін жаңа ережелер бойынша бүкіл ел бойынша каскадтық оқыту мен тестілеу жүргізіп жатыр, соның ішінде мүгедектігі бар сайлаушылармен қарым-қатынас жасау туралы бейнекурс қамтылған, және бұл оқыту саяси партиялар, бақылаушылар мен бұқаралық ақпарат құралдарын да қамтиды.²⁹ Сонымен қатар, сайлау күні, сайлаушыларды тіркеу, бірінші рет дауыс беретін сайлаушыларға арналған және Дауыс беруден бас тарту туралы куәліктері (ДББК) кең ауқымды сайлаушыларды ақпараттандыру науқаны жүргізіліп жатыр. Ақпараттық науқан қазақ және орыс тілдерінде ОСК сайты мен Telegram желісі, бұқаралық ақпарат құралдарының барлық түрлері (ұлттық және облыстық), сыртқы жарнама және ұлттық әрі жергілікті Жастар сайлаушылар клубтары арқылы жастарға бағытталған іс-шаралар түрінде жүргізіледі.

ОСК мен облыстық АСК-тер мүгедектігі бар адамдардың сайлау құқықтары бойынша жұмыс топтарын басқарады, оған мамандандырылған азаматтық қоғам ұйымдары (АҚҰ) тартылған, бұл

²⁸ [ОСК-ның 2026 жылғы 14 шілдедегі № 33/62 қаулысы](#) саяси партияларға сайлау науқанына мүгедектігі бар адамдарды тарту қажеттілігін ескеруді ұсынды және жергілікті атқарушы органдарға сайлау учаскелерінің қолжетімділігін қамтамасыз етуді ([ОСК-ның 2012 жылғы № 21/183 нұсқаулығы](#) мен [2018 жылғы № 24/217 ұсынымдарын](#) қараңыз) және оны АСК-мен және мүгедектігі бар адамдардың құқықтарын қорғайтын ұйымдармен бірлесіп бақылауды тапсырды.

²⁹ ДИАҚБ СБМ теориялық презентацияларды сценарийлік жаттығулармен және білімді тексерумен ұштастыратын тренингтерді бақылады.

топтар 3 тамыздан бастап қолжетімділікті бақылайды.³⁰ ОСК сайлау учаскелерінің 98 пайызы мүгедектігі бар сайлаушылар үшін қолжетімді екенін және жергілікті билік органдары мүгедектігі бар сайлаушыларға өтініш бойынша сайлау учаскелеріне дейін көлік ұсынатынын хабарлады.³¹

VI. САЙЛАУШЫЛАРДЫ ТІРКЕУ

Сайлау күні жасы кемінде 18-ге толған азаматтар дауыс беруге құқылы. Сот әрекетке қабілетсіз деп тапқандар, соның ішінде зияткерлік немесе психоәлеуметтік мүгедектігі негізінде, сондай-ақ қылмыстың ауырлығына қарамастан, бас бостандығынан айыру орнында жазасын өтеп жатқандар сайлау құқығынан айырылған. Бұл халықаралық стандарттарға, ЕҚЫҰ міндеттемелеріне және ДИАҚБ-ның бұрынғы ұсынымдарына қайшы келеді.³²

Сайлаушыларды тіркеу пассивті түрде және тұрақты тұрғылықты жеріне негізделген. 2 тамыздағы жағдай бойынша сайлаушылар тізілімінде 12 605 788 сайлаушы тіркелген. Әкімдіктер сайлаушылар туралы мәліметтерді тексеріліп, АСК-терге жылына екі рет ұсынады; содан кейін бұл мәліметтер ОСК жүргізетін Сайлаушылардың ұлттық тізіліміне енгізу үшін жоғары деңгейдегі комиссияларға электронды түрде жолданады. Сайлаушылар туралы гендерлік бөліністегі деректер көпшілікке қолжетімді емес. ДИАҚБ СБМ сұхбаттасушыларының көбі сайлаушылар тізілімі мен сайлаушылар тізімдерінің дәлдігіне сенім білдірді.

Сайлаушылар тізімін тиісті әкімдіктер халықтың орталық мемлекеттік деректер базасы негізінде жасап, 2 тамызға дейін УСК-терге ұсынды; көпшілік тексеру 7 тамызда УСК-терде және онлайн басталады.³³ Түзетулер енгізу туралы өтініштер сайлау күніне дейін және сайлау күні ұсынылуы мүмкін және оларды тиісті УСК өтініш түскен күні қарауы керек, бұл ретте сот немесе әкімшілік бақылау қарастырылмаған. Сайлаушылар, егер олар учаске шегінде тұратынын дәлелдесе, сот немесе әкімшілік бақылаусыз сайлау күні қосымша сайлаушылар тізіміне енгізілуі мүмкін, бұл ДИАҚБ-ның мұндай практиканы шектеу туралы бұрынғы ұсынымдарына қарамастан орын алып отыр.

Сайлау күні өзінің тұрақты тұрғылықты жері бойынша сайлау учаскесінде дауыс бере алмайтын сайлаушылар сайлау күніне дейін 30 күн бұрын уақытша тұратын жері бойынша сайлаушылар тізіміне енгізуге өтініш бере алады. Сайлауға дейін 15 күн ішінде сайлаушылар тұрақты тіркелген елді мекенінен тыс кез келген сайлау учаскесінде дауыс беру үшін Дауыс беруден бас тарту туралы куәліктері (ДББК) талап ете алады. Жылжымалы дауыс беру мүмкіндігі денсаулық жағдайына байланысты және шалғай аудандарда қарастырылған.³⁴

VII. ПАРТИЯЛАР МЕН КАНДИДАТТАРДЫ ТІРКЕУ

Парламент сайлауында кандидат болу құқығы сайлау күніне дейін кемінде 10 жыл бойы Қазақстанда тұратын, жасы 25-ке толған немесе одан асқан сайлаушыларға беріледі. Тұрғылықты

³⁰ ОСК жұмыс тобының 23 мүшесінің 17-сі бүкіл ел бойынша мамандандырылған АҚҰ өкілдері болып табылады.

³¹ Сайлау учаскелері үлкейткіш әйнектермен, Брайль шрифтінде жазылған бюллетень қалташаларымен, сондай-ақ бюллетень мазмұнын аудиожазба түрінде тыңдау құрылғыларымен жабдықталады.

³² 1990 жылғы [ЕҚЫҰ Копенгаген құжатының](#) 7.3-тармағында қатысушы мемлекеттердің «кәмелетке толған азаматтар үшін жалпыға бірдей және тең сайлау құқығына кепілдік беретіні» белгіленген. Сонымен қатар, [1996 жылғы АСКХП-ның](#) 2-бабымен ұштастыра отырып 25-бабын қараңыз. Сонымен бірге, [Мүгедектігі бар адамдардың құқықтары туралы конвенцияның \(МАКК\)](#) 12 және 29-баптарын және МАКК-ның 12-бабына [№ 1 Жалпы ескертпенің](#) 48-тармағын қараңыз, онда «адамның шешім қабылдау қабілетінің бұзылуы мүгедектігі бар адамдардың сайлау құқығын жүзеге асыруын және сайлану құқығын шектеуге негіз бола алмайды» деп көрсетілген.

³³ Сайлаушылар тізімдері УСК-ларға сайлау күніне 20 күн қалғанда беріледі және 5 күннен кешіктірілмей қоғамдық танысу үшін жарияланады.

³⁴ Бұл тиісті УСК-ға сайлау күні сағат 12:00-ден кешіктірмей жазбаша өтініш беру шартымен жүзеге асырылады.

жері бойынша талап халықаралық стандарттарға және ДИАҚБ-ның бұрынғы ұсынымдарына қайшы келеді.³⁵ Сыбайлас жемқорлық қылмысы үшін кінәлі деп танылғандар және қылмыс түріне қарамастан өтелмеген соттылығы бар адамдар кандидат бола алмайды.

2026 жылғы Сайлау заңына енгізілген түзетулерге сәйкес, кандидаттарды тек тіркелген саяси партиялар өз мүшелері арасынан ұсына алады. Халықаралық стандарттарға және ДИАҚБ-ның бұрынғы ұсыныстарына сәйкес, кандидаттарға тәуелсіз түрде сайлауға түсу мүмкіндігі берілуі тиіс.³⁶ ДИАҚБ СБМ-мен сұхбаттасқан саяси партиялардың басым бөлігі бұл өзгерісті оң бағалағанымен, басқа сұхбаттасушылардың көпшілігі оны саяси қатысуды шектеу ретінде сынға алды. ДИАҚБ СБМ кездескен барлық саяси партиялар кандидаттарды таңдауға облыстық филиалдарды қатыстыра отырып, кандидаттар тізімін бекіту үшін партия съездерінің өтетінін хабарлады.³⁷ Кандидатты тіркеу әр кандидат үшін 1 275 000 теңге мөлшерінде жарна төлеу шартымен жүзеге асырылады, бұл ретте өткен сайлау нәтижелеріне байланысты толық немесе ішінара босату қарастырылған және 5 пайыздық сайлау шегінен өткендерге жарна қайтарылады.³⁸

ОСК кандидаттардың тіркелген тізімдерін 2-ден 23 шілдеге дейін қабылдады. Барлық жеті белсенді саяси партияның тізімдері тіркелді, олар 545 кандидатты ұсынды, соның ішінде 172 әйел адам (31.5 пайыз) бар.³⁹ Барлық тізімдер Сайлау туралы заңның квоталық талаптарына сәйкес келді, өйткені барлық тіркелген кандидаттардың 43.9 пайызы квоталық топтарға жатады: әйелдер, жастар немесе мүгедектігі бар адамдар.⁴⁰ Партиялар тізіміндегі кандидаттар саны 33-тен 186-ға дейін.⁴¹ Сайлау туралы заң сот тәртібімен қайта қарауға жататын кандидаттар тізімін және кандидаттарды тіркеуден бас тартуды немесе тіркеуді жоюды қарастырады.⁴²

³⁵ [1966 жылғы АСКХП-ның](#) 2-бабымен ұштастыра отырып 25-бабын қараңыз. [БҰҰ АСКП-ның № 25 Жалпы ескертпенін](#) 15-тармағында: «сайлауға түсуге құқығы бар тұлғалар білім деңгейі, тұрғылықты жері немесе шығу тегі сияқты негізсіз немесе басмырлық сипаттағы талаптармен не саяси қатыстылығы себебінен шектелмеуі тиіс» деп көрсетілген.

³⁶ [1990 жылғы ЕҚЫҰ Копенгаген құжатының](#) 7.5-тармағында ЕҚЫҰ-ға қатысушы мемлекеттер «азаматтардың саяси немесе мемлекеттік қызметке жеке өзі немесе саяси партиялардың немесе ұйымдардың өкілі ретінде басмырлықсыз ұмтылу құқығын құрметтеуге» міндеттеме алды. [Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығына қатысушы мемлекеттердегі Демократиялық сайлау, сайлау құқықтары мен бостандықтарының стандарттары туралы 2002 жылғы Конвенцияның](#) (ТМД Конвенциясы) 3.4-бабында «әрбір азаматтың сайлауда өз кандидатурасын ұсынуға тең құқықтық мүмкіндіктері болуы тиіс» деп белгіленген. [БҰҰ АСКП-ның № 25 Жалпы ескертпесінің](#) 17-тармағында «кандидаттардан саяси партиялардың немесе белгілі бір партиялардың мүшесі болуды талап ету арқылы сайлану құқығы негізсіз шектелмеуі тиіс» деп көрсетілген.

³⁷ «Байтақ» партиясы төрт кандидат өз кандидатураларын кері қайтарып алғаннан кейін жаңа тізім бойынша дауыс беру үшін екінші съезд өткізуге мәжбүр болды.

³⁸ Шамамен 2 340 еуроға тең; 1 еуро шамамен 540 теңгені құрайды. Өткен парламенттік сайлауда сайлаушылар дауысының кемінде 5 пайызын алған саяси партиялар жарнаны төлеуден босатылады, 3-тен 5 пайызға дейін алғандар жарнаның жартысын төлейді, ал 1-ден 3 пайызға дейін алғандар 70 пайызын төлейді. Сайысқа түскен жеті саяси партияның бес партиясы толық босатылды, біреуі, «Байтақ» жартылай босатылды, ал біреуі, «Әділет» толық соманы төлеуге мәжбүр болды.

³⁹ Сайлау туралы заң бойынша кандидаттарды тіркеу сайлауға 60 күн қалғанда басталып, 30 күн қалғанда аяқталуы тиіс. Бірақ бұл кезектен тыс сайлау болғандықтан, тіркеу мерзімі қысқартылып, сайлауға 53 күннен 30 күн қалғанға дейінгі аралықты қамтиды.

⁴⁰ Сайлау туралы заң кандидаттар тізімінде әйелдер, жастар және мүгедектігі бар адамдар үшін жиынтық 30 пайыздық ең төменгі квотаны белгілейді және кандидаттарды орналастыру талаптарын қарастырмайды. Жалпы алғанда, тізімдерге мүгедектігі бар 19 кандидат енгізілген. Жастар 35 жасқа дейінгі тұлғалар болып есептеледі; барлығы 74 жас кандидат бар.

⁴¹ Заң бойынша кандидаттар тізіміндегі кандидаттардың ең көп саны – 188. «Ақ жол» партиясының тізімінде 63 кандидат бар, «Ауыл» – 69, «Әділет» – 186, «Байтақ» – 47, ЖСДП – 33, ҚХП – 72, «Respublica» – 75.

⁴² Кандидаттар, басқалармен қатар, мерзімінен бұрын үгіт-насихат жүргізгені, лауазымдық өкілеттіктерін теріс пайдаланғаны және мүлкі туралы сәйкес емес декларация ұсынғаны үшін тіркеуден шығарылуы мүмкін. Осы сайлауда мұндай жағдайлар тіркелген жоқ.

VIII. САЙЛАУ ЖАҒДАЙЫ

Сайлау алдындағы үгіт Сайлау туралы заңмен, сайлау алдындағы үгіт жүргізу ережелерін бұзғаны үшін жауапкершілік қарастырылған Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекспен және біршама ауыр сайлау қылмыстары үшін санкциялар қарастырылған Қылмыстық кодекспен реттеледі. Заң мезгілінен бұрын үгіт жүргізуге тыйым салады, ол бойынша әкімшілік айыппұлдар салынуы немесе кандидаттың немесе кандидаттар тізімінің тіркелуі жойылуы мүмкін.⁴³ Конституциялық және қоғамдық тәртіпті күшпен өзгертуге шақыратын, сондай-ақ соғысты насихаттайтын, кемсітушілік немесе жалған ақпарат тарататын саяси бағдарламалар мен науқан хабарламаларына тыйым салынады.⁴⁴ Дауыстарды сатып алу, лауазымдық өкілеттіктерді теріс пайдалану және әкімшілік ресурстарды пайдалануға жол берілмейді.⁴⁵ Үгіт жүргізу кезеңінде Бас прокуратура сайлау заңнамасын бұзудың салдары туралы ескертті.⁴⁶

Азаматтар мен саяси партиялар науқан жұмыстарын кездесулер, митингілер, жиналыстар және медиа контент, соның ішінде онлайн режимде жүргізе алады, 2026 жылғы түзетулер науқан ережелерін әлеуметтік желілерге де енгізеді. Заңға сәйкес, әкімдіктер мен сайлау комиссиялары үгіт материалдары үшін орындарды белгілейді және үгіт жүргізу үшін тең жағдайларды қамтамасыз етеді, ал әкімдіктер үгіт жүргізу орындары мен ресурстарын біркелкі және тең шартта ұсынады. Науқан орындары 23 шілдеге дейін белгіленді. Кандидаттар ашық аспан астында науқан іс-шараларын өткізгенге дейін бес күн бұрын жергілікті органдарды хабарлау етуі тиіс, мұндай іс-шаралар тек арнайы белгіленген орындарда ғана өткізіледі.⁴⁷ Демонстрациялар мен шерулер алдын ала келісімді талап етеді.⁴⁸ ДИАҚБ СБМ белгіленген орындар жалпы алғанда тең шарттарда ұсынылғанын, бас тартылған немесе шектелген науқан іс-шаралары немесе хабарлама беруге/рұқсат алуға байланысты бұзушылықтар туралы негізделген шағымдар түспегенін атап өтті.

Сайлау алдындағы науқан 23 шілдеден 21 тамызға дейін жалғасады және екінші аптада бүкіл ел бойынша қарқын алды.⁴⁹ Барлық партиялар Президенттің саяси бағдарын қолдайды және өз науқандарын әлеуметтік-экономикалық мәселелерге, ауыл шаруашылығына, денсаулық сақтауға, білім беруге, қоршаған ортаны қорғауға, саяси есептілікті арттыруға және Қазақстанның халықаралық аренадағы рөліне шоғырландырды.

Бүкіл ел бойынша сайлау алдындағы науқанда «Әділет» басымдыққа ие, ал басқа саяси партиялардың науқандары шағын ауқымды және нысаналы болып келеді. ДИАҚБ СБМ кейбір

⁴³ Ресми сайлау науқаны басталғанға дейін Астана, Балқаш және Талғар қалаларында «Әділет» және «Байтақ» партияларының ұраны мен партияға қосылуға шақыратын QR-коды бар билбордтары байқалды. ОСК ДИАҚБ СБМ-ға бұл билбордтар сайлау алдындағы үгіт материалдары емес, ақпараттық материалдар болып табылатынын хабарлады.

⁴⁴ Заң сайлау алдындағы бағдарламаларда «Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысын күштеп өгерту, аумақтық тұтастығына, егемендігіне және тәуелсіздігіне қол сұғу, қоғамдық тәртіпті бұзу, соғысты, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, дини араздықты немесе алауыздықты, қатігездік пен зорлық-зомбылық культін насихаттау идеяларын жариялауға, сондай-ақ мұндай әрекеттерді жасауға шақыруларға» тыйым салады.

⁴⁵ Тыйымдар әскери қызметшілердің, ұлттық қауіпсіздік және құқық қорғау органдары қызметкерлерінің, судьялардың, сайлау комиссиялары мүшелерінің, діни бірлестіктердің, мемлекеттік және жергілікті өзін-өзі басқару органдарының үгіт жүргізуіне және олардың лауазымды тұлғаларының, мемлекеттік қызметшілердің өздерінің қызметтік немесе лауазымдық міндеттерін атқару кезінде, сондай-ақ мемлекеттік қызметтегі кандидаттардың сайлау науқандарында өздерінің лауазымдық немесе қызметтік бабын пайдалануына қолданылады.

⁴⁶ Бас прокуратура 8 шілдеде сайлау ережелерін сақтауға [шақырды](#).

⁴⁷ Жергілікті атқарушы органдардың (әкімдіктердің) жауабы үш жұмыс күні ішінде болмаған жағдайда, іс-шара мақұлданды деп есептелуі мүмкін. Жергілікті билік органдары негіздердің кең ауқымына сүйене отырып, іс-шараларды мақұлдауы немесе олардан бас тартуы немесе баламалы өтетін орын мен уақытты ұсынуы мүмкін.

⁴⁸ Өтінімдер кемінде 10 жұмыс күні бұрын беріледі және шешімдер жергілікті атқарушы орган тарапынан 7 жұмыс күні ішінде жеткізіледі.

⁴⁹ Науқан сайлау қарсаңындағы күні және сайлау күні тыйым салынады.

сұхбаттасушылары «Әділет» партиясының «Аманат» партиясымен қосылуын күтпеген қадам және саяси ландшафт пен элитаны қайта құру және нығайту әрекеті ретінде сипаттады, сонымен қатар «Әділет» партиясы 2023 жылдан бері тіркелген бірінші саяси партия екенін, басқа тіркеу әрекеттері сәтсіз аяқталғанын атап өтті.⁵⁰

Саяси партиялар арасындағы ДИАҚБ СБМ сұхбаттасушыларының көбі олардың сайлаушылармен өзара іс-әрекеттерінің негізгі стратегиясы әлеуметтік желілер болып табылатынын хабарлағанымен, ДИАҚБ СБМ дәстүрлі науқан іс-шараларын барлық қатысушылар белсенді түрде жүргізгенін байқады, дегенмен мұндай іс-шаралардың жиілігі мен ауқымы қатысушылар мен өңірлер арасында әртүрлі болды.⁵¹ Науқан іс-шараларын негізінен партиялық штаб-пәтерлер басқарады, олар жалпы стратегиялар мен негізгі хабарламаларды айқындайды және үгіт материалдарын шығарады. Науқан хабарламалары жергілікті мән-жайларға, аудиторияға және нақты топтарға бейімделіп құрастырылған.⁵² Партиялардың көбі өздерінің сайлау бағдарламалары мен науқан іс-шараларында мүгедектігі бар адамдардың құқықтары мен оларды қамту мәселелерін қозғады.

Әлеуметтік желілер науқан жүргізуде маңызды рөл атқарады, Instagram мен Facebook саяси түсіндіру және сайлаушыларды тарту үшін ең танымал платформалар болып табылады, TikTok негізінен блогерлер мен инфлюенсерлер дайындайтын саяси контент үшін, ал Threads кеңірек саяси пікірталастар үшін пайдаланылады. ДИАҚБ СБМ-ның әлеуметтік желілердегі науқанға жүргізген бақылауы партиялардың Facebook пен Instagram-да ұқсас немесе бірдей үгіт контентін жиі жариялайтынын анықтады, бұл ретте Instagram әдетте үлкенірек аудиторияны қамтиды. Кандидаттар мен партия көшбасшыларының жеке жазбалары, әдетте, партияның ресми аккаунттары жариялаған жазбаларға қарағанда жоғары белсенділік тудырды.⁵³ Дәстүрлі науқанның тоны негізінен оң болып қалғанымен, желіде конфронтациялық сипаттағы пікірталастар да байқалды.⁵⁴

ДИАҚБ СБМ кейбір сұхбаттасушылары шынайы оппозицияның болмауы және Парламент сайлауына тәуелсіз кандидат ретінде қатысу құқығының жойылуы саяси қатысуды, плюрализмді және сайлау бәсекелестігін шектейтінін атап өтті.⁵⁵ Кейбір сұхбаттасушылар қысымды, әкімшілік

⁵⁰ Қайта ұйымдастыру партия мүшелігінің автоматты түрде ауысуын көздемейді, және «Аманат» мүшелері «Әділет» партиясына кіру үшін өтініш беруі тиіс. ДИАҚБ СБМ-ның кейбір сұхбаттастары «Әділет» үкіметтің онлайн порталы арқылы мүшелерді бірінші болып қабылдағанын, бұл артықшылық ретінде бағаланғанын атап өтті. Бір партияға онлайн порталға қолжетімділік ұсынылған, бірақ ол науқан кезінде мүшелікке өтінімдерді тоқтатуға байланысты оны пайдаланбаған; біреуі мүшелікке өтінімдер заңды түрде қолмен жазылуы тиіс екенін мәлімдеді, ал үшеуі қызығушылық танытпағанын білдірді.

⁵¹ ДИАҚБ СБМ 17 науқан іс-шарасын бақылады, олардың 7-де әйел баяндамашы болды, мүмкіндігі шектеулі жандардан баяндамашы болған жоқ, ал 1-де жас баяндамашы болды; 7 науқан іс-шарасы әйелдерге, мүмкіндігі шектеулі адамдарға және жастарға арналды; 6-уы мүмкіндігі шектеулі жандар үшін қолжетімді болды, ал біреуі ымдау тіліндегі аударманы қамтиды. Бес іс-шара қазақ және орыс тілдерінде өтті. Орташа қатысу деңгейі әйелдер үшін 44 пайызды, ал жастар үшін 28 пайызды құрады.

⁵² Саяси партиялардың науқан іс-шаралары нақты топтарға, соның ішінде фермерлерге, мұғалімдерге, денсаулық сақтау мамандарына, әйелдерге, жастарға және мүмкіндігі шектеулі адамдарға бағытталды. Бірқатар сайлауға қатысушылар мемлекеттік және қоғамдық мекемелерде науқан іс-шараларын өткізіп, мемлекеттік және азаматтық қызметшілерді тартты.

⁵³ 17 шілдеде ДИАҚБ СБМ саяси партиялар мен төрағалардың, кандидаттардың, блогерлердің, журналистердің, адам құқықтарын қорғаушылардың және жергілікті әкімшіліктердің 50-ге жуық Facebook және Instagram аккаунттарына бақылау жүргізе бастады.

⁵⁴ ҚХП Депутаттық фракциясының Төрағасы Бейбіт Құсайынов ЖСДП-ны Конституцияны бұрмалады деп айыптағанда, ЖСДП Төрағасы Асхат Рақымжанов өзінің қарсыласының заңнамалық құзыретіне күмән келтіру арқылы жауап берді. ҚХП кандидаты «Байтақ»-тың корпоративтік жауапкершілік туралы ұсынысы құқықтық хаос тудыруы мүмкін екенін ескертті, бұл «Байтақ» Төрағасы Азаматхан Әміртайды ҚХП-ны ірі бизнес мүдделерін қорғады деп айыптауға итермеледі.

⁵⁵ 2026 жылғы 27 шілдеде Астанада бар саяси партиялармен өздерін жеткілікті түрде өкілдік етпейміз деп санайтын Қазақстанның бейпартиялық азаматтарының мүддесін қорғауды мақсат еткен жаңа қоғамдық-саяси қозғалыс – «ІМ Қозғалысы» құрылды.

кедергілерді және тәуелсіз азаматтық қоғам ұйымдарына стигма тағуды, сондай-ақ тұтқындауларды, кибершабуылдарды және журналистерді, блогерлерді және ютуберлерді нысанаға алған шектеулерді өзін-өзі шектеуге (цезураға) және азаматтық белсенділіктің төмендеуіне ықпал ететін факторлар ретінде атады, кейбіреулері процесті заңдастырудан аулақ болу үшін қатысудан бас тартты.⁵⁶

Жалған ақпаратқа және сыртқы араласуға қарсы тұру механизмдері негізінен елдің киберқауіпсіздік архитектурасына жауапты мемлекеттік және ұлттық қауіпсіздік институттарында шоғырланған. Билік органдары ұлттық қауіпсіздікті және сайлау тұтастығын қорғау үшін негізгі онлайн-платформалармен ынтымақтастықты кеңейтті. Мәдениет және ақпарат министрлігінің (МММ) Мониторинг және талдау орталығы онлайн-кеңістікке, соның ішінде ықтимал сайлау бұзушылықтарына бақылау жүргізеді. ДИАҚБ СБМ кейбір сұхбаттасушылары онлайн-контентке және оны қолдануға қойылатын жалпы сипаттағы шектеулер, соның ішінде контентті кеңінен өшіру саяси пікір білдіруді және сыни дауыстарды басуға ықпал етуі мүмкін деген алаңдаушылық білдірді.⁵⁷

IX. САЙЛАУ НАУҚАНЫН ҚАРЖЫЛАНДЫРУ

Сайлауды қаржыландыру негізінен Сайлау туралы заңмен және Саяси партиялар туралы заңмен реттеледі, бұл ОСК ережелерімен толықтырылады.⁵⁸ 2023 және 2026 жылдары Сайлау туралы заңға енгізілген соңғы түзетулер науқан қаржыландыру ережелерінің кейбірін өзгертіп, саяси партиялардың науқан қаржыландыру жөніндегі аралық есептерін жойды, заттай қайырымдылықтарды тыйып, үлестер мен шығындар шегін ұлғайтты. Әкімшілік құқық бұзушылықтар кодексіне енгізілген соңғы түзетулер сайлау қорларынан тыс науқан қаржыландыруға санкциялар енгізді.

Парламентте өкілдігі бар саяси партиялар бұрынғы парламенттік сайлауда алған жарамды дауыстарға пропорционалды түрде мемлекеттік бюджеттен жыл сайынғы қаржыландыруды алады, бұл қаражат олардың жарғылық қызметіне бағытталған және науқан мақсаттарына пайдаланылуы мүмкін емес.⁵⁹

Парламенттік сайлау науқаны тек саяси партиялардың сайлау қорлары арқылы қаржыландырылуы тиіс; кандидаттардың жеке сайлау қорларына тыйым салынған. Сайлау қорлары саяси партиялардың өз қаражатынан, кандидаттардың, азаматтардың және заңды тұлғалардың ақшалай жарналарынан құралуы мүмкін. Заң қайырымдылық және діни ұйымдардан, мемлекеттік қаржыландырылатын ұйымдардан, мемлекеттік және жергілікті өзін-өзі басқару органдарынан, шетелдік қаржыландырудан және анонимді қайырымдылықтардан түсетін аударымдарға айқын тыйым салады.

⁵⁶ [1990 жылғы ЕҚЫҰ Копенгаген](#) құжатының 4-тармағында қатысушы мемлекеттер «өз заңдарының, ережелерінің, практикасы мен саясатының халықаралық құқық бойынша өз міндеттемелеріне сәйкес келуін және Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясындағы принциптермен және ЕҚЫҰ-ның басқа да міндеттемелерімен үйлесімділікке келтірілуін қамтамасыз етеді» деп белгіленген. [Қазақстан бойынша 2025 жылғы БҰҰ АҚК Әмбебап мерзімді шолуында](#), басқалармен қатар, бірлесу бостандығы, бейбіт жиындар, сөз бостандығы және БАҚ бостандығы құқықтарына қатысты алаңдаушылық білдірілді.

⁵⁷ Соның ішінде Instagram, Facebook және WhatsApp желілерін басқаратын Meta компаниясы да бар. Сайлау науқаны кезінде ДИАҚБ СБМ-ның сұхбаттасушылары билікті сынайтын мазмұнды қоса алғанда, сайлауға байланысты жазбалардың жарияланғаннан кейін көп ұзамай жазбалардың қолжетімсіз болып қалу үрдісін хабарлады, бұл ретте оларды жою механизмі түсініксіз күйде қалды.

⁵⁸ [ОСК-ның 2009 жылғы 3 қыркүйектегі № 166/314 қаулысы](#); [ОСК-ның 1999 жылғы 7 тамыздағы № 19/222 қаулысы](#), 2026 жылы өзгертілген.

⁵⁹ Қаражат ай сайын беріледі, әрбір берілген дауыс үшін 0,65 айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде есептеледі.

Саяси партиялар 1 275 миллиард теңгеге дейін қоса алады, жалпы қайырымдылық мөлшері 2,55 миллиард теңгеден аспауы тиіс, ал жеке және заңды тұлғалар тиісінше 25,5 миллион теңгеге дейін және 127,5 миллион теңгеге дейін жарна қоса алады; сайлау қорлары 3,8 миллиард теңгеге дейін жетуі мүмкін.⁶⁰ Барлық науқан кірістері мен шығыстары ОСК белгілеген банктегі арнайы шот арқылы жүзеге асырылуы тиіс.⁶¹ Сайлауға байланысты барлық қаржылық операциялар 22 тамыз сағат 18:00-ге дейін аяқталуы тиіс.

ДИАҚБ СБМ кездескен саяси партиялар сайлау алдындағы науқанды қаржыландыруды облыстық филиалдармен кеңесе отырып жоспарлағандарын, бірақ оны басқару орталықтандырылғанын хабарлады. Сайлау науқандары негізінен саяси партиялардың қаражаты, олардың мүшелері мен заңды тұлғалардың жеке жарналары есебінен қаржыландырылады.⁶²

ОСК сайлау алдыңғы науқанды қаржыландыруды қадағалауға уәкілетті. Банк сайлау қорының шоттарынан жасалатын барлық операциялардың қаражаттың шығу тегіне, мақсатына және аударымдар мөлшеріне қойылатын заңнамалық талаптарға сәйкестігін бақылайды және бұны апта сайын және сұрау салу бойынша ОСК-ға ұсынады. Құқықтық база сайлауды қаржыландыру ережелерін бұзғаны үшін санкцияларды қарастырады.⁶³ ОСК кандидаттар тізімін тіркеуді жоюға немесе сайлауды қаржыландыру бұзушылықтары үшін сайлау нәтижелерін күшін жойған деп табуға және істі әкімшілік немесе қылмыстық сипаттағы бұзушылықтар үшін прокуратура органдарына жіберуге құқылы.⁶⁴

ОСК сайлау алдындағы науқан кезінде екі рет сайлауды қаржыландыруға шолу жариялауы тиіс, бұл тамыздың бірінші аптасына және сайлау күніне дейін жарияланады деп жоспарланып отыр. Сайлау қорларының жалпы мөлшері, қаржыландыру көздері және науқан шығыстары туралы мәліметтер партиялардың соңғы есептері негізінде сайлаудың түпкілікті нәтижелері жарияланғаннан кейін 10 жұмыс күні ішінде жарияланады.

Х. БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ ҚҰРАЛДАРЫ

Бұқаралық ақпарат құралдары нарығында мемлекеттік меншік және ашық емес бюджеттік субсидиялар басым, бұл тіркелген БАҚ-тың көп санына қарамастан, БАҚ плюрализмін шектейді.⁶⁵

⁶⁰ Ең төменгі жалақы мөлшері 15 000-нан (5 000-нан ұлғайған) 30 000-ға (10 000-нан ұлғайған), ал 300 және 1 500 ең төменгі жалақы мөлшері тиісінше шамамен 2,35 млн еуро мен 4,7 млн еураны, 46 875 еуро мен 234 375 еураны құрайды. Сайлау науқанының шығындары 7 млн еуродан аспауы тиіс.

⁶¹ [ОСК-ның 2026 жылғы 1 шілдедегі № 28/57 шешімімен](#) «Қазақстан Халық Банкі» арнайы сайлау қорларының шоттары ашылатын және жүргізілетін банк мекемесі болып белгіленді.

⁶² «Ақ жол» өздерінің сайлау науқанының жалпы құнын 1–1,2 млрд теңге (1,8–2,2 млн еуро) деп бағалайды, «Байтақ» – 2 млрд теңге (3,6 млн еуро), ЖСДП – 600–650 млн теңге (1,1–1,2 млн еуро), ҚХП – 400 млн теңге (735 000 еуро) және «Respublica» – 1 млрд теңге (1,8 млн еуро).

⁶³ Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 115–117-баптарын қараңыз. Мысалы, сайлау науқанын сайлау қорынан тыс науқанды қаржыландыру жарнаның жеке тұлғадан, орта немесе ірі кәсіпорыннан түскеніне байланысты 25–50 айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұлға әкеп соғады (2026 жыл үшін 4 325 теңге, немесе шамамен 8 еуро).

⁶⁴ Сайлау туралы заңның 34(10)-бабы аумақта немесе ауданда сайлау нәтижелерінің күшін жойғанына сілтеме жасайды.

⁶⁵ [2026 жылғы маусымдағы](#) жағдай бойынша елде 5 303 тіркелген БАҚ бар, оның ішінде 3 181 мерзімді басылым, 253 ТВ арнасы, 97 радиостанция, сондай-ақ 1 457 ақпараттық агенттіктер мен желілік басылымдар бар. Мемлекеттік БАҚ құрамына төрт ТВ және төрт радиоарнасын басқаратын «Қазақстан» РТРК АҚ, екі телеарнаны («Хабар» және «24KZ») басқаратын «Хабар» Агенттігі АҚ, сондай-ақ төрт бұқаралық ақпарат құралын (соның ішінде «ҚазАқпарат» ақпарат агенттігін) қамтитын Қазақстан Республикасы Президентінің Телерадиокешені кіреді. 2026 жылғы [мемлекеттік бюджетте](#) «мемлекеттік ақпараттық саясатты жүргізуге» 67 миллиард теңге (шамамен 123 миллион еуро) бөлінді. 15 шілдеде Астана қаласының Әкімшілік соты «Құқықтық медиа-орталық» қоғамдық қорының МАМ-ға қарсы бұқаралық ақпарат құралдарына бөлінетін мемлекеттік субсидиялар туралы ақпаратты ашу жөніндегі апелляциялық шағымын кері қайтарды. Сот БАҚ-қа мемлекеттік қаржыны бөлу деректері жария етуге жатпайтынын алға тартты.

Телевидение негізгі ақпарат көзі болып қала береді, бірақ әлеуметтік желілердің танымалдылығы айтарлықтай өсті.⁶⁶ Медиа бостандығына қатысты бірқатар ұзақ уақыттан бері өзекті мәселелер сақталып келеді, соның ішінде мемлекеттің редакциялық мазмұнға ықпалы, тәуелсіз журналистер мен олардың отбасыларына қамауға алу мен қысым көрсету, қоғамдық қатысуға қарсы стратегиялық шағымдар (SLAPP), онлайн мазмұнды алып тастау және журналистерді аккредиттеу кезіндегі кешігулер, нәтижесінде сот талқылаулары туындайды..⁶⁷

Шынайы қоғамдық хабар тарату жүйесі жоқ, бұл ДИАҚБ-ның қоғамдық хабар тарату мандаты айқын анықталған және басшылығы тәуелсіз тағайындалатын ұйым құру туралы бұрынғы ұсынымына қарамастан орын алып отыр. МАМ медиа реттеушісінің функцияларын орындайды, ұлттық БАҚ-ты тіркеуді жүзеге асырады, мемлекеттік медиа саясатты, соның ішінде блогерлер мен инфлюенсерлерге қатысты саясатты іске асырады және заң талаптарының, соның ішінде онлайн БАҚ пен әлеуметтік желілердің сақталуына МАМ бақылау жүргізеді.⁶⁸ 16 маусымда МАМ Аналитика және ақпарат орталығын МАМ Ақпарат комитетінің қарамағына беріп, комитеттің өкілеттігін нығайтты..⁶⁹

БАҚ-тың құқықтық базасына Конституция, Бұқаралық ақпарат құралдары туралы заң, Сайлау туралы заң, Қылмыстық кодекс, Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекс кіреді.⁷⁰ Конституция сөз бостандығын, БАҚ бостандығын және ақпаратқа қол жеткізу құқығын кепілдейді; алайда жала айту бір айға дейінгі әкімшілік қамауға алумен жазалануы мүмкін, ал президентке және басқа да мемлекеттік қызметшілерге қорлау мен жалған ақпаратты әдейі тарату қылмыстық жауапкершілікке тартылып, шектеулі түрде қолданылады. Бұл ДИАҚБ-ның алдыңғы ұсынымдарына қарамастан жүзеге асырылып отыр, ал ДИАҚБ СБМ-ның әңгімелесушілері мұның сөз бостандығына айтарлықтай әсер ететінін бағалады..⁷¹

Сайлау алдындағы науқан кезінде БАҚ құралдары барлық кандидаттар мен саяси партияларды бейтарап және бірдей қамтуы және кандидаттың немесе саяси партияның ар-намысына, қадір-қасиетіне немесе іскерлік беделіне нұқсан келтіретін ақпаратты жариялаудан тартынуы тиіс.

⁶⁶ [2025 жылғы қыркүйекте](#) респонденттердің 59 пайызы теледидарды ең сенімді ақпарат көзі ретінде көрсетті, ал 34,7 пайызы әлеуметтік желілер мен мессенджерлерге сенім білдірді. [2025 жылғы қазанда](#) елде 19,5 миллион Интернет пайдаланушысы және әлеуметтік желілердің 16,9 миллион белсенді пайдаланушысы болды.

⁶⁷ Сәуірде алты халықаралық адам құқықтарын қорғау және басылым бостандығы ұйымдары журналистердің тұтқындалуына, веб-сайттарды бұғаттау, аккредитациядан бас тарту және қысым көрсетудің басқа да нысандары арқылы тәуелсіз БАҚ-қа қысымның артуына алаңдаушылық білдірген [бірлескен хатқа](#) қол қойды; ұқсас мәселелерді [ЕҚЫҰ-ның БАҚ бостандығы жөніндегі өкілі](#) де көтеріп, «кең ауқымда тұжырымдалған нормалар бойынша қылмыстық қудалаулар қоғамдық мүддедегі мәселелерді жариялайтын журналистерге әсер еткенін» атап өтті. 16 шілдеде «Азаттық радиосы» (*Radio Free Europe/Radio Liberty* радиосының қазақ тіліндегі қызметі) өкілдері өз қызметкерлерінің 11 журналисі Сыртқы істер министрлігінің (СІМ) аккредитациялық шолуын заңда қарастырылғандай қосымша екі айға, қыркүйек айының ортасына дейін ұзарту туралы шешімінен кейін бұл сайлау науқанына аккредитациясыз қалғанын [хабарлады](#). 2025 жылғы 1 мен 31 қараша аралығында МАМ тыйым салынған мазмұнды бұзғаны үшін 6 707 онлайн ресурс пен сілтеменің таралуын шектеді; сол кезеңде соттар мазмұнға қатысты ешқандай шектеулер белгілеген жоқ. 2024 жылы министрлік 26 500 онлайн ресурс пен сілтеменің таралуын [шектеді](#); сол кезеңде соттар мазмұнға қатысты ешқандай шектеулер белгілеген жоқ.

⁶⁸ СІМ шетелдік БАҚ-ты аккредиттейді.

⁶⁹ 2026 жылғы 16 маусымдағы Вице-премьер-министрдің № 292-НҚ [бұйрығына](#) қараңыз. Орталықтың мониторинг жүргізу әдістемесі мен есептері жария емес. Оның мандаты шетелдік онлайн-платформалар мен жедел хабарламалар қызметтерін қамтиды.

⁷⁰ БАҚ-қа қатысты құқықтық базаға сонымен қатар 2026 жылғы қаңтарда қабылданған, 12 шілдеде күшіне енген «Онлайн-платформалар және онлайн-жарнама туралы» Заң және жаңа Цифрлық кодекс кіреді.

⁷¹ Соның ішінде [Қылмыстық кодекс](#), Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекс, «Масс-медиа туралы» Заң және «Онлайн-платформалар және онлайн-жарнама туралы» Заң арқылы реттеледі. Құқықтық нормалар ресми көздерден ақпаратты немесе мәлімдемелерді сөзбе-сөз қайталайтын журналистерді қорғауды қарастырады. Қоғамдық лауазымды тұлғаларды қорлау және жалған ақпарат тарату қылмыстық жауапкершілікке тартылады, Қылмыстық кодекстің 375, 376 және 378-баптары мен 274-бабын қараңыз.

Телерадиохабарларын таратушыларға жаңалықтар мен аналитикалық бағдарламаларда үгіт материалдарын таратуға тыйым салынады. Заң тегін эфир уақытын қарастырмайды, ал саяси партиялар оны тек БАҚ-тан және 18 шілдеге дейін ОСК-ға өздерінің хабар тарату жоспарлары мен жарнама төлемдері туралы хабарлаған онлайн-платформалардың пайдаланушыларынан сатып ала алады.⁷² Сайлау күні заң дауыс беру учаскесінде БАҚ-тың болуына шектеу қояды: бір мезгілде бір сайлау учаскесінде бір БАҚ-тан бір журналист және телеарнадан үш өкіл қатыса алады. БАҚ-тың сайлауды жариялауына қатысты шағымдар прокуратура мен соттардың құзыретіне кіреді.⁷³

ОСК ДИАҚБ СБМ-ға тамыздың ортасына қарай ұлттық телеарнада көрсетілетін тегін сайлау алдындағы дебаттарды ұйымдастыратынын хабарлады; өзге де дебаттарды оларға қатысқысы келетін саяси партиялар ұйымдастыра алады және қаржыландыра алады. 29 шілдеде мемлекеттік «Qazaqstan TV» арнасы алғашқы сайлау дебаттарын өткізді, оған барлық бәсекелестікке түскен партиялар қатысты.⁷⁴

Бұқаралық ақпарат құралдары мен қоғамдық пікірге сауалнама жариялайтын онлайн-платформалар толық методологиялық ақпаратты ашуға міндетті.⁷⁵ Журналистік қоғамдық пікір (vox populi) мен социологиялық пікір сауалнамалары қолдану практикасы мен сот практикасында араласып кететін бұрыннан келе жатқан мәселені түсіндіру үшін, МАМ ОСК-ның сайлауды жариялау бойынша тренингі кезінде БАҚ-қа санкциялар салынбайтын «блиц-сауалнамалар» репортаж әдісін пайдалануға рұқсат етілгенін түсіндірді.⁷⁶ ДИАҚБ СБМ кейбір сұхбаттасушылары заң журналистерді жеткілікті түрде қорғамайтынына және қалыптасқан сот практикасы, әсіресе 2026 жылғы референдум науқанынан кейін, науқанға байланысты сұхбаттар немесе онлайн-сауалнамалар үшін журналистерге санкция қолданғанына алаңдаушылық білдірді.

ДИАҚБ СБМ сұхбаттасушылары тәуелсіз БАҚ дәстүрлі медиада мемлекет тарапынан күшейтілген редакциялық бақылауға, сондай-ақ қорқыту, жалған ақпаратты әдейі тарату айыптары бойынша сот өндірісі, контентті жою үшін әлеуметтік желі платформаларына үйлестірілген пайдаланушы сұраулары және кибершабуылдар салдарынан өздерінің негізгі қызметін Интернетке көшіруге мәжбүр болғанын, бұл сыни репортаждар жасауға кедергі келтіріп, өзін-өзі шектеудің (цензураға) өсуіне ықпал ететінін мәлімдеді.⁷⁷

⁷² Жарнама ақысы шамамен минутына 300 000 теңгеге дейін жетеді (минутына 550 еуро). Ақылы контент белгіленуі тиіс және онда оны шығарған ұйым, тапсырыс берушілер, мердігерлер және қаржыландыру көзі туралы ақпарат болуы керек.

⁷³ 23 шілдеде Бас прокуратураның ресми сайтында [БАҚ пен онлайн пайдаланушыларға сайлауды жариялау бойынша нұсқаулық](#) орналастырылды, оны ДИАҚБ СБМ-ның сұхбаттастары науқан кезінде сыни мақалаларды жариялауға кедергі келтіретін фактор ретінде бағалады.

⁷⁴ Дебаттар әлеуметтік желілерде, соның ішінде Instagram мен YouTube платформаларында тікелей эфирде көрсетілді. Дебаттарда ақылы контент белгісі болған жоқ. Формат жүргізушінің елдің адам капиталын жақсарту туралы екі сұрағын және тыңдаушылардың экономика, жұмыссыздық және сыбайлас жемқорлық бойынша қойылған сегіз сұрақты қамтыды, жауаптарға екі минут бөлінді. Дебат аясында ОСК мақұлдаған халықтың партиялық артықшылықтары туралы тікелей эфирдегі сауалнама жүргізілді.

⁷⁵ Әлеуметтік зерттеулерде кемінде бес жылдық жұмыс тәжірибесі бар отандық заңды тұлғаларға ғана ОСК-ны хабардар ете отырып, қоғамдық пікір сауалнамаларын жүргізуге рұқсат беріледі; 22 шілдедегі жағдай бойынша [алты ұйым осылай жасады](#). Қоғамдық пікір сауалнамаларын сайлау күніне дейінгі бес күн ішінде және сайлау күні жариялауға тыйым салынады; сайлау күні экзит-полл жүргізуге тыйым салынады.

⁷⁶ 22 шілдеде [UlysMedia](#) Астана қаласы Есіл ауданының прокуратурасы жаңа Конституция мен алдағы сайлау туралы көшедегі бейнесұхбатқа қатысты әкімшілік іс қозғағанын хабарлады, оны Сайлау туралы заңның 28-бабын бұзу деп саралады. Осы күні [МАМ «блиц-сауалнамаларды»](#) «соңғы нәтиже туралы қорытынды жасамай, азаматтардың пікірін сұрау» деп анықтады.

⁷⁷ Сайлау алдындағы кезеңде журналистерге қатысты төрт қылмыстық іс қозғалды: [блогер Әділетхан Молдаханов](#) 2,5 жылға бас бостандығынан айырылды; журналист [Айжан Мәмешоваға](#) 5 жылға қоғамдық қызметпен айналысуға тыйым салынды; Алматы соты [orda.kz бұрынғы бас редакторына қатысты іс бойынша тыңдауларды](#) жалғастырды, барлық істер жалған ақпарат таратты деген айыппен қозғалған; Астана қаласының Тергеу соты [YouTube блогері Азамат Омаровты Қылмыстық кодекстің 174-бабы бойынша араздықты қоздырды деген айыппен екі айлық сотқа дейінгі қамауға алу шарасын](#) қолданды, бұл оның онлайн сатиралық бағдарламасы

23 шілдеде ДИАҚБ СБМ алты телеарнаға және жеті онлайн БАҚ құралына сандық және сапалық бақылау жүргізуді бастады.⁷⁸

XI. САЙЛАУ КЕЗІНДЕГІ ДАУЛАРДЫ ШЕШУ

Азаматтар, саяси партиялар және басқа да сайлау процесіне қатысушылар шағымның сипатына байланысты сайлау комиссияларында, әкімшілік және азаматтық соттарда немесе прокуратура органдарында сайлау даулары бойынша құқықтық субъектілікке ие. Сайлау комиссияларының шешімдеріне, әрекеттеріне және әрекетсіздігіне жоғары тұрған сайлау комиссиясында немесе сотта шағым жасалуы мүмкін.⁷⁹ Әкімшілік соттар төменгі тұрған сайлау комиссияларына қарсы шағымдар үшін бірінші инстанция болып табылады, ал Жоғарғы Сот ОСК-ға қарсы шағымдар бойынша шешім қабылдайды.

Заңнама сайлау дауларын қараудың жеделдетілген мерзімдерін белгілейді.⁸⁰ Сайлаушылар өтініш берген күні шешілетін жеделдетілген әкімшілік және сот процедуралары арқылы сайлаушылар тізіліміндегі бұрыс жазбаларды түзетуді немесе олқылықтарды жоюды талап ете алады. Сайлау комиссиялары мен МАМ ықтимал бұзушылықтар бар істерді құзыретті құқық қорғау органдарына жібере алады.⁸¹

ОСК шағым түскен жағдайда дауыс беру учаскелеріндегі немесе әкімшілік-аумақтық бірліктегі нәтижелердің күшін жоюы мүмкін; Сайлау туралы заңға енгізілген 2026 жылғы түзетулер мұндай бұзушылықтар барлық УСҚ-тердің немесе әкімшілік-аумақтық бірліктердің кем дегенде төрттен біріне әсер етуі тиіс екенін түсіндірді. Бұдан басқа, Конституциялық Сот уәкілетті мемлекеттік органдардың сұрау салуы бойынша сайлаудың заңдылығын қарай алады.⁸²

1-ден 23 шілдеге дейін ОСК мен АСК-тер шағымдар немесе апелляциялар тіркелмегенін, бірақ сәйкесінше 96 және 35 ақпарат алу сұрауын өңдегенін хабарлады.⁸³ Жергілікті азаматтық соттар екі

көрсетілгеннен кейін болды. 19–20 шілдеде KazTag веб-сайты [DDoS-шабуылдарға](#) ұшырап, уақытша жұмыс істемеді. Науқан басталғаннан бері *Өткір Күрек* өзінің көптеген контентінің жойылғанын хабарлап, осы жағдайды тексеруді өтініп билікке шағымданды. 29 шілде күні [аккаунт толық бұғатталды](#). 31 шілде күні KazTag бас редакторы Әмір Қасенов журналистік қызметпен айналысуға 5 жылдық тыйым салумен 15 айға [бас бостандығын шектеу жазасына](#) кесілді, бұл жалған ақпарат таратты деген айыптарға негізделді. Осыған ұқсас айыптар бойынша түскен шағымнан кейін Астана полициясы журналист [Лұқпан Ахмедияровты](#) бірнеше сағатқа ұстады.

⁷⁸ ДИАҚБ СБМ Qazaqstan TV, КТК, Астана ТВ, 31 Арна, 24KZ және Первый канал Евразия телеарналарына, сондай-ақ kursiv.kz, kaztag.kz, orda.kz, tengrinenews.kz, vlast.kz, zakon.kz және inform.kz онлайн басылымдарына бақылау жүргізуде.

⁷⁹ Шағымдар бір мезгілде сайлау комиссиясына да, сотқа да түскен жағдайда, сайлау комиссиясы мәселені қарауды тоқтата тұрады.

⁸⁰ Соттар шешімді бес күн ішінде немесе, шағым сайлау күніне төрт күн қалғанда немесе сайлау күні түскен болса, дереу сайлау күні шығарады. Ал сайлау комиссиялары сайлауға байланысты бұзушылықтар бойынша шешімді бес күн ішінде қабылдайды және төменгі деңгейдегі сайлау комиссияларының шешімдерін, әрекеттерін, әрекетсіздігін үш күн ішінде қайта қарайды.

⁸¹ Сайлауға байланысты қылмыстарға сайлау комиссияларының жұмысына араласу, дауыс беруге кедергі келтіру, сайлау құжаттарын немесе нәтижелерін бұрмалау, дауыс беру құпиялылығын бұзу, сондай-ақ күш қолдану, алаяқтық, қорқыту немесе дауыстарды сатып алу және әкімшілік немесе басқа да заңды жауапкершілік жатады, оның ішінде заңсыз үгіт жүргізу, жалған ақпарат тарату, сайлау науқанын қаржыландыру бұзушылықтары, БАҚ пен бақылаушылардың жұмысына араласу немесе сайлаушыларды тіркеу бұзушылықтары кіреді. Заң бұзған кандидаттар немесе саяси партиялар ескерту алуы мүмкін, ал қайталанған бұзушылықтар олардың тіркеуінің күшін жоюға әкеп соғуы мүмкін.

⁸² Сайлау туралы заңның 100-бабы мұндай өтініштерді бере алатын тұлғалар ретінде Президентті, Құрылтай Төрағасын, барлық Құрылтай депутаттарының кемінде бестен бір бөлігін немесе Премьер-министрді белгілейді.

⁸³ АСК деңгейінде мұндай өтініштер негізінен Астана және Алматы қалаларынан түсті.

партияшілік даудың біреуін қабылдамады, екіншісі әлі сот шешімін күтуде.⁸⁴ ДИАҚБ СБМ сұхбаттасушылары мажоритарлық компоненттің алынып тасталуына байланысты сайлау дауларының азаюын күткен. Бас прокуратура ДИАҚБ СБМ-ға әлеуметтік желілерде мерзімінен бұрын үгіт жүргізгені және қоғамдық пікірге сауалнама жүргізгені үшін үш азаматқа және бір саяси партияға айыппұл салынғанын хабарлады.⁸⁵

ДИАҚБ СБМ кейбір сұхбаттасушылары сот жүйесінің саяси сипаттағы істердегі бейтараптығына қатысты алаңдаушылық білдіріп, қоғамдық істерге қатысуға, сөз бостандығына және БАҚ қызметіне әсер ететін заңдарды соттың шектеулі түсіндіруін сынға алды.⁸⁶ Журналистердің, блогерлердің және азаматтық белсенділердің қатысуымен болған бірнеше көпшілікке жарияланған істер осы ережелердің қолданылуына және олардың сайлау кезеңінде негізгі бостандықтарды жүзеге асыруға ықтимал әсеріне қатысты кеңірек пікірталасқа түрткі болды.⁸⁷

ХІІ. САЙЛАУДЫ БАҚЫЛАУ

Сайлау туралы заң отандық және халықаралық сайлауды бақылауды қарастырады. Отандық бақылаушыларды саяси партиялар мен азаматтық қоғам ұйымдары (АҚҰ) ұсына алады. Республика деңгейінде жұмыс істейтін ұйымдарды ОСК, ал жергілікті деңгейде тіркелгендерді АСК-тер аккредиттейді. Жарғысында сайлауды бақылау қызметі көрсетілген ұйымдар ғана сайлауға бақылау жүргізуге құқылы. Заңға сәйкес, аккредиттелген ұйымдар аккредиттеуші комиссияның жауапкершілік аймағында бір жыл ішінде сайлаудың барлық түрлерін бақылай алады. Сайлауға түсетін саяси партиялар сайлау учаскесіне үш сенімді өкілге дейін жіберуге құқылы. 3 тамыздағы жағдай бойынша ОСК деңгейінде 13 ұйым, ал АСК деңгейінде 247 ұйым аккредиттелді.

ДИАҚБ СБМ кейбір сұхбаттасушылары бірлесу бостандығының шектелуін, қаржыландырудың шектеулілігін, билік тарапынан көрсетілген қысымды және 2026 жылғы заңнамалық түзетулерге сәйкес шетелдік қаржыландыруы бар ұйымдардың бақылау жүргізуге құқылы екендігі туралы белгісіздікті алға тартып, азаматтардың тәуелсіз сайлауды бақылауы үшін кеңістіктің айтарлықтай тарылғанын атап өтті, бұл науқан кезінде де, оған дейін де билік органдарының ережелерді қарама-қайшы түсіндіруіне байланысты.⁸⁸ Кейбір АҚҰ-лар ДИАҚБ СБМ-ға ережелердің орындалуына қатысты белгісіздік олардың сайлауды бақылауға қатысты ұмтылысын төмендеткенін хабарлады.

⁸⁴ Олар Астана қаласының Азаматтық істер жөніндегі ауданаралық сотында және Қызылорда облысының Әкімшілік ауданаралық сотында, тиісінше «Байтақ» және «Ауыл» партияларының қатысуымен қозғалды. Талап қоюшылар кандидаттар тізімі бойынша саяси партияның шешіміне шағымданған «Байтақ» ісі кері қайтарылды.

⁸⁵ Үш азаматқа 64 875 теңге мөлшерінде (шамамен 120 еуро) және қоғамдық бірлестікке 129 750 теңге мөлшерінде (шамамен 238 еуро) айыппұл салынды; кінәны мойындауға байланысты айыппұлдар екі есеге азайтылды.

⁸⁶ Олар Қылмыстық кодекстің 158 (журналистің заңды кәсіби қызметіне кедергі жасау), 174 (алауыздықты қоздыру), 274 (көрінеу жалған ақпарат тарату), 375, 376 (президенттің және парламент депутаттарының ар-намысы мен қадір-қасиетіне қол сұғу және оның қызметіне кедергі жасау) және 378 (билік өкілін қорлау) баптарына; Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 120-бабына және науқанды жариялауға қатысты соңғы түзетулерге сілтеме жасады. Сонымен қатар, БАҚ бөлімін қараңыз. Билік органдары ДИАҚБ СБМ-ға хабарлағандай, Қазақстанда, соның ішінде әкімшілік әділет саласында сот реформасы жүзеге асырылуда, ол мемлекет пен жеке тұлғалар немесе заңды тұлғалар арасындағы дауларды шешуде жоғары тиімділік көрсетті.

⁸⁷ 21 шілдеде азаматтық белсенді Нұржан Сембаев Қылмыстық кодекстің 405 және 258-баптары бойынша айыпталып, алты жылға бас бостандығынан айырылды. Сонымен қатар, ulsmedia.kz және YouTube блогері Омаровқа қатысты істер бойынша БАҚ бөлімін қараңыз.

⁸⁸ Түзетулер күшіне енгеннен кейін бірқатар мекемелер, соның ішінде ОСК, ӘМ мен МАМ бұл нормаларды, тіпті қаржыландырылатын қызмет сайлауды бақылауға қатысты болмаса да, шетелдік қаржыландыруы бар барлық ұйымдарды сайлауды бақылауға жібермейді деп түсіндірді. Науқан басталғаннан кейін, «Қазақстан Жастар ақпараттық қызметі» және «Еркіндік қанаты» бақылаушы ұйымдарының өтініштерінен кейін, ОСК шектеу қою ережелері кері күшпен қолданылмайды, сондықтан шетелдік қаржыландыруы бар тіркелген ұйымдар бақылау жүргізе алады деген ресми түсініктеме берді. Сайлау науқаны басталғаннан кейін, ОСК шетелдік қаржыландыру өздігінен бақылаушылардың аккредитациясын жоюға негіз болмайтынын, ал әрбір іс жеке мәні бойынша қарастырылатынын ресми түсіндірді.

Дегенмен, бірнеше ұйым бақылау жүргізуге аккредиттелді және сайлау күні бақылау өткізуді жоспарлап отыр: кейбіреулері бірнеше ондаған бақылаушыларды жіберсе, басқалары елдегі барлық сайлау учаскелерін қамтуды көздейді.. 2 тамыздағы жағдай бойынша ОСК 22 елден және 6 халықаралық ұйымнан 251 халықаралық бақылаушыны аккредиттеді.

ХІІІ. ДИАҚБ СБМ ҚЫЗМЕТІ

ДИАҚБ СБМ Астанада 10 шілдеде ашылды. Миссия ОСК-мен, Сыртқы істер министрлігімен және басқа да жоғары лауазымды мемлекеттік шенеуніктермен, сондай-ақ кандидаттармен және саяси партиялардың, БАҚ, азаматтық қоғамның басқа да өкілдерімен, дипломатиялық және халықаралық қоғамдастық мүшелерімен кездесіп, тұрақты байланыстар орнатты. ДИАҚБ СБМ ҰМБ (ұзақ мерзімді байқаушылар) 18 шілдеде орналастырылғаннан бері облыс және аудан деңгейінде мүдделі тараптармен кездесулер өткізіп келеді.

ЕҚЫҰ Парламенттік Ассамблеясы мен Еуропа Кеңесінің Парламенттік Ассамблеясы бақылаушылар делегацияларын жіберуге және ДИАҚБ СБМ-мен бірлесіп сайлау күніне арналған Халықаралық сайлауды байқау миссиясын (ХСБМ) құруға ниетті екенін хабарлады.

***Осы есептің ағылшын тіліндегі нұсқасы ғана ресми құжат болып есептеледі.
Қазақ және орыс тілдерінде бейресми аудармалар қолжетімді***